

УДК 327.8
DOI: 10.46493/2663-2675.31(5).2021.82-87

Євгенія Габер*

кандидат політичних наук,
радник Прем'єр-міністра України
із зовнішньополітичних питань

Yevheniia Haber

PhD in Political Sciences,
Foreign Policy Adviser
to the Prime Minister of Ukraine

Новітні тренди у дипломатії: що змінює дипломатичний світ сьогодні і яким він буде у майбутньому?

Recent Trends in Diplomacy: What is Changing the Diplomatic World Today and What Will it be Like in the Future?

Дипломатія справедливо вважається однією з найбільш консервативних сфер. Вікові традиції, розмірені бесіди та протокольні умовності – зазвичай перше, що спадає на думку при згадуванні цієї професії. Справді, кулуарні домовленості, вербальні ноти та інші незмінні «атрибути» дипломатичного життя нікуди не зникли і в XXI столітті. Але це – лише один бік медалі. Світ не стоїть на місці, і дипломатичний світ – не виняток. Міжнародні відносини вже давно перестали бути прерогативою тільки суверенних держав, а світова політика – клубом для обраних. У світі, де твіт Ілона Маска може обвалити фондові біржі швидше ніж рішення уряду, а інформаційні кампанії у фейсбуці визначають результати загальнонаціональних референдумів, інформація стала стратегічним ресурсом. За право «першої руки» на отримання даних, можливість контролювати їхнє поширення та інтерпретувати на свій розсуд змагаються не тільки розвідки провідних країн світу, а й фармацевтичні компанії та транснаціональні корпорації.

Фокус глобальної конкуренції поступово зміщується до кіберпростору. Хакерські атаки на критичну інфраструктуру стають не меншими загрозами національній безпеці ніж пряма військова агресія. Найпотужніші держави світу змагаються не за ресурси і території, а за технологічні переваги у сфері комунікацій, запровадження мережі 5G і захист своїх (чи доступ до чужих) даних. Експерти всерйоз дискутують про необхідність розробки нового законодавства, яке б врегулювало правові відносини держав і приватних компаній у цифровому полі та у відкритому космосі, окреслювало червоні лінії між державним суверенітетом та «суверенітетом» інтернет-платформ у кіберпросторі, встановлювало відповідальність за транскордонну кіберзлочинність і крадіжку персональних даних.

Не може стояти осторонь цих процесів і дипломатія, яка змушена пристосовуватися і до сутнісно нового порядку денного міжнародних відносин, і до нових методів роботи. Швидкий розвиток технологій і поширення пандемії COVID-19 лише посилюють ті тенденції, які вже існували в міжнародному середовищі.

Онлайн-дипломатія

Одним із безпосередніх наслідків глобального локдауну стало виникнення так званої «онлайн-дипломатії». Нові умови вимагають нестандартних рішень, а безпрецедентні загрози життю і здоров'ю громадян – швидкості та оперативності в процесі їхнього прийняття. На тлі глобального поширення новітнього коронавірусу цифрова трансформація державної служби із красивого гасла перейшла в категорію засобу виживання. До того ж іноді – в прямому сенсі цього слова. Тож не дивно, що саме «консервативне» дипломатичне відомство з підпорядкованими йому консульськими установами в усьому світі стало «чемпіоном» із діджиталізації в українському уряді. Міністерство закордонних справ, яке останнім часом самі дипломати жартома називають «міністерством евакуації», не змогло би вирішити і половини нагальних питань без цілодобового зв'язку з іноземними колегами, оперативного інформування громадян через соціальні мережі та колективного вирішення логістичних проблем у консульських чатах.

Переважаюча більшість скептиків скаже, що нічого кардинального нового в цьому немає. Рука професійного дипломата вже давно прийняла форму смартфона, а надання електронних послуг консульськими службами (від первинної обробки візових звернень до чат-ботів з відповідями на стандартизовані питання) стало звичною практикою у більшості розвинених країн світу. Інша справа – «велика політика», яка вимагає особистих контактів, серйозної аналітичної роботи та максимального рівня конфіденційності інформації. Та чи насправді це так?

Дійсно, наради по скайпу, онлайн-брифінги міністрів закордонних справ і консульські чати існували й раніше. Не стало новиною і використання онлайн-платформ та мобільних додатків для конференц-зв'язку. Відео-конференції і раніше практикувалися як зручний спосіб провести робочі переговори, не витрачаючи на це зайвого часу та коштів. Інколи в такому форматі проводились і більш масштабні заходи. Однак, поширення пандемії COVID-19 та значне обмеження фізичних

Стаття надійшла: 20.06.2021, Доопрацьовано: 15.07.2021, Схвалено до друку: 18.08.2021

Рекомендоване цитування:

Габер Є. Новітні тренди у дипломатії: що змінює дипломатичний світ сьогодні і яким він буде у майбутньому? *Зовнішні справи*. 2021. Т. 31, № 5. С. 82–87.

*Відповідальний автор

контактів підштовхнуло дипломатію до якісно нового «квантового стрибка» у віртуальну реальність. Вперше в історії соціальні мережі та онлайн-платформи перетворилися з допоміжного на пріоритетний інструмент міжнародної взаємодії. І повернення до *business as usual* – урочистих прийомів і переговорів за зачиненими офлайн-дверима – навіть після закінчення пандемії вже не видається таким безсумнівним фактом.

Пандемія COVID-19 продемонструвала, що при бажанні значну частину міжнародних зустрічей можна легко перевести у «цифровий» формат без шкоди для справи. Виявилося, що мільйонні бюджети міжнародних організацій, десятки людей, залучених до підготовки візитів, дорогі перельоти та готелі можуть стати непотрібними. Успішний досвід «віртуальних» самітів G7, ЄС та інших міжнародних організацій довів ефективність такого формату. Серед безумовних плюсів: значна економія часу та коштів, а також більша оперативність у процесі прийняття рішень.

Утім, прискорений перехід з конференц-залів на онлайн-майданчики не лише розширив можливості для регулярного діалогу та оперативного обміну інформацією, але й створив нові виклики, які можуть суттєво вплинути на майбутнє дипломатичних зносин. По-перше, дискусійним залишається питання щодо прийнятності використання новітніх технологій для проведення самітів найвищого рівня. У галузі комунікацій було здійснено значний прорив, але навіть найменші **технічні проблеми** цілком спроможні перешкоджати імпульсу зустрічі, роблячи досягнення компромісу ще важчим.

Варто зазначити й непересічну роль перекладача в подібних форматах переговорів. Сучасні платформи для онлайн-конференцій (зокрема, популярний нині Zoom) передбачають спеціально виділені канали для дистанційного синхронного перекладу. Але важливо розуміти, що коли перекладач знаходиться на відстані у тисячі миль від переговорників, будь-які найменші проблеми зі звуком можуть стати причиною прикрого непорозуміння чи неправильного трактування слів спікера. Якщо мова йде про політично чутливі питання, ціною помилки перекладача може бути міжнародний скандал. До того ж, говорячи про «інклюзивність» віртуальної дипломатії, не можна забувати, що навіть зараз **доступ до якісного інтернету** залишається прерогативою «золотого мільярда». Водночас, більшість країн, що розвиваються, не мають елементарних технічних засобів зв'язку, а тим паче – навичок користування новітніми технологіями.

По-друге, кожний, хто колись мав досвід віртуального спілкування, підтвердить, що онлайн-зустрічі породжують абсолютно іншу **соціальну динаміку**, порівняно з традиційними переговорами. Персональні контакти, які виникають при зустрічі віч-на-віч, часто відсутні в онлайн-просторі. Мова тіла, жести, погляди та загальна «особиста хімія», яка відіграє чималу роль у дипломатичних перемовинах, зводяться до мінімуму або повністю втрачаються. Здебільшого саме це було головним аргументом противників віртуального спілкування. Крім того у такому форматі складно встановити

присутність учасників на засіданнях або в потрібний момент «непомітно» вийти з ефіру, щоб провести «кулуарні переговори». Ще складніша задача – утримати увагу співрозмовника, не маючи доступу ані до його «тіла», ані до інших діалогових вікон, відкритих на екрані його комп'ютера.

Ефективна організація багатосторонніх самітів і міжнародних конференцій в онлайн-режимі вимагає не тільки залучення технічно якісних платформ, але й нових методів проведення заходів, які повинні виходити за рамки формату «розмовляючих голів». В ідеалі це означає відповідну підготовку IT-персоналу, модераторів онлайн-дискусій, дипломатів і комунікаторів нового покоління, здатних швидко адаптуватися до сучасних реалій.

Чи варто зазначати, що «віртуальна» дипломатія кидає виклик і нормам **державного протоколу й церемоніалу**, заснованим на багатовікових традиціях, професійній ієрархії та усталених ритуалах дипломатичної практики. Хоча більшість країн західного світу поступово прийшла до значного спрощення етикетних норм і протокольних вимог, збереження особливого статусу дипломатів як повноважних представників суверенних держав має важливе значення для виконання ними своїх безпосередніх обов'язків. Водночас дотримання основних принципів міжкультурної комунікації, професійної етики та етикетних норм є запорукою ефективної взаємодії учасників переговорів, незважаючи на певні культурні розбіжності чи суперечливі національні інтереси.

Нарешті, чи не найважливішим питанням, яке сьогодні вже гостро постало на порядку денному, є **питання захисту даних і забезпечення фізичної безпеки серверів**. Збереження конфіденційності інформації є одним із наріжних принципів дипломатичної практики. В реальному житті цьому сприяють і різні формати проведення переговорів (зокрема, тет-а-тет за участі тільки перших осіб), і надання класифікованого доступу до інформації різним категоріям держслужбовців, і спеціальні канали захищеного зв'язку для передачі особливо чутливих файлів. У нинішніх умовах, коли уряди та штаб-квартири міжнародних організацій пришвидшеними темпами «переїжджають» на онлайн-платформи, дотримання всіх норм безпеки може стати серйозним викликом.

Перші міжнародні скандали не забарилися. Вже неодноразово у відкритий доступ до мереж потрапляли тисячі записів відео-дзвінків Zoom, серед яких були як приватні розмови користувачів, так і робочі наради різних організацій. Керівництво компанії пояснювало ці прикри інциденти неготовністю додатку до різкого зростання кількості користувачів (з 10 до 200 мільйонів відвідувачів на день за перші три місяці 2020 року), але ціна таких технічних хиб – конфіденційність інформації. Часто – дуже чутливої і компрометуючої.

Зрозуміло, що для переговорів на найвищому рівні використовуються більш захищені канали зв'язку. Водночас очевидно й те, що в нинішньому «гібридному» світі віртуальна реальність має цілком реальні виклики національній безпеці – від кібератак на критичну

інфраструктуру до втручання у проведення виборів. У 2017 р. вірус Petya змусив експертів вперше всерйоз заговорити про необхідність введення поняття електронного суверенітету та віртуальних державних кордонів, які б давали підстави притягнути до відповідальності «країну-агресора» за хакерські атаки на території іншої держави. Події останніх років, насамперед загострення конкурентної боротьби між США і КНР, актуалізували ці питання ще більше.

Значним викликом «онлайн-дипломатії» залишається й **забезпечення відповідної професійної підготовки** співробітників МЗС і профільних міністерств, адже новий формат потребує кардинально нових навичок: організаційних, технічних, комунікативних, переговорних і психологічних, що дозволять швидко адаптуватися до нових умов роботи без втрат для результату. Деякі європейські колеги навіть говорять про неформальну практику «роботи в парах», яка дає можливість об'єднати дипломатичний досвід старших колег з просунутими технічними навичками молодшого покоління. Все це вимагає від сучасного дипломата не тільки цифрової грамотності та відданості «принципам діджиталізації», але й постійного «включення» в процес навчання.

Стратком і публічна дипломатія

Із різким сплеском популярності онлайн-інструментів отримала нове обличчя й **дипломатія соцмереж**. У сучасному світі «**твіпломасі**» (*твітер-дипломатія* – Ред.) вже стала невід'ємною частиною не тільки публічної дипломатії, а й стратегічних комунікацій. Присутність у віртуальному просторі дає можливість швидко реагувати на міжнародні події, відслідковувати настрої громадськості у будь-якій точці світу, провокувати опонентів на необачні заяви влучними мемами чи, навпаки, висловлювати політичну підтримку партнерам одним ретвітом чи репостом.

Чи згадає хтось сьогодні, як виглядало «спілкування» президентів, міністрів чи послів з громадськістю до того, як 2007 року Барак Обама став першим світовим лідером, який відкрив свій персональний аккаунт? Сьогодні ж твітер став чи не основним інструментом реалізації американської зовнішньої політики. За президентства Дональда Трампа часто здавалося, що реальний глава Білого дому – це лише бліда копія того @realDonaldTrump, який існував у віртуальному просторі.

Значних змін зазнала дипломатія і з розвитком **інструментів віртуальної та доповненої реальності**. Якщо лаконічність мікроблогів змусила дипломатів формулювати меседжі, вкладаючи їх у 280 знаків, то бажання «доступатися» до цільової аудиторії вимагає постійного оновлення комунікативних стратегій, спрощення та візуалізації контенту. Нащо писати довгі статті про засуху в Африці чи злидні сирійських мігрантів, якщо можна «перенести» читача у віртуальну палатку

з голодуючою родиною у Сомалі чи табір біженців на сирійсько-турецькому кордоні? *Digital storytelling* («цифрова розповідь» – наглядна подача інформації з використанням мультимедійних технологій), використання елементів віртуальної та доповненої реальності в культурній дипломатії та стратегічних комунікаціях – зараз такі ж обов'язкові складові професійної підготовки дипломатів у США та Європі, як і класичні тактики ведення переговорів чи вивчення іноземних мов.

Очевидно, що війни XXI століття ведуться не за території, а за розум і серця людей. Тож і «зброя масового враження» стає дієвішою за зброю масового ураження. Тому ефективні комунікації, боротьба з міфами і ворожими наративами, створення і просування власного позитивного контенту, використання всього інструментарію «**м'якої**» **сили і публічної дипломатії** стають пріоритетними задачами кожного дипломата незалежно від посадових обов'язків чи безпосереднього функціонування. Як писав відомий британський дипломат Том Флетчер у своїй книзі «Голий дипломат: як зрозуміти силу і політику у цифрову еру»: «Найпотужнішою зброєю двадцятого століття став не зарин або ядерна бомба, а смартфон. Ми побачили результат поєднання сили кращих ідей з найкращими технологічними новинками. Режими можуть заборонити iPhone, але не свободу та інновації, які вони уособлюють...»¹.

Цей новий контекст, зі свого боку, повністю змінив і природу взаємодії дипломатів з цільовими аудиторіями. Інформаційні повідомлення на сторінках світових лідерів чи констатація фактів у соцмережах дипломатичних установ все більше змінюються на «двосторонній рух» – відкрити взаємодію з людьми, чий інтерес вони представляють у владі. Як влучно відмічає Флетчер, «все частіше має значення не те, що прем'єр-міністр або дипломат вважає «нашою політикою» щодо певного питання – а те, що користувачі Google, Facebook або Twitter вирішать зробити «нашою політикою». Тож і сучасні «твітер-Галейрани» та «Лоуренси зі смартфонами» мають вчитися «взаємодіяти, а не передавати меседжі» і «вивчати цю нову для себе мову [спілкування у віртуальному просторі] так само, як вивчали колись мандарин чи арабську»².

«Перехід до віртуального світу» і широке використання інструментів штучного інтелекту за короткий час кардинально змінило й рівень загроз, з якими відтепер доводиться стикатися державам. І якщо в реальному просторі захист державних кордонів здебільшого лягає на плечі військових, то у віртуальному вимірі на «передовій» **боротьби з фейковими новинами, дип-фейками, дезінформацією та гібридними операціями впливу** стоять саме дипломати, озброєні власним досвідом, критичним мисленням і навичками роботи з новітніми технологіями. Як зазначав Пеетер Талі, заступник директора Центру НАТО StratCom: «Класична журналістика тане, як снігова баба у березні. Натомість нові знання, інформацію люди знаходять у соцмережах.

¹Fletcher T. The naked diplomat: Understanding power and politics in the digital age. London: William Collins, 2016. P. 7.

²Там само. С. 9.

В цьому не було нічого поганого, якби не одна обставина. Сьогоднішні соціальні мережі – це як Дикий Захід часів ковбоїв. Хтось сказав, що інформація – нафта нашої ери. Так от виходить, що нафта ця видобувається зараз у диких, нерегульованих умовах. А це означає, що соцмережі, а кажучи ширше, увесь цифровий простір надає велику кількість можливостей для маніпуляцій, пропаганди, здійснення впливу і навіть кримінальних справ...»¹.

Згаданий вище Центр передового досвіду в галузі стратегічних комунікацій NATO StratCom у Ризі; Європейський центр з протидії гібридним загрозам у Гельсінкі, покликані об'єднати зусилля провідних європейських країн і США у боротьбі з кібератаками, пропагандою та дезінформацією; нарешті створені 2021 р. Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки при Міністерстві культури та інформаційної політики України і Центр протидії дезінформації при РНБОУ – лише деякі приклади того, як міжнародні зусилля по боротьбі з транскордонними загрозами і деструктивними впливами поступово переміщуються з реального «поля бою» до інформаційного простору.

Сила слова

До речі, саме поширення «гібридних» практик та інформаційних війн було однією з причин, чому з 2017 року **знання як мінімум двох іноземних мов** (бажано, разом з мовою країни перебування) стало обов'язковою умовою для закордонного відрадженого співробітників МЗС. Тоді ж була запроваджена й процедура відкритих конкурсів, яка дозволила поповнити лави українських дипломатів знавцями «екзотичних» і рідкісних мов – скажімо, корейської, хінді чи суахілі. Адже, обговорюючи особливості політичної ситуації в Україні чи пояснюючи правовий режим в'їзду на тимчасово окуповані території, важливо бути певним, що співрозмовник – іноземний дипломат чи представник місцевої влади – почує саме те, що говорите ви, а не те, що дозволяють сказати словниковий запас чи політичні вподобання місцевого перекладача.

Не секрет, що слово завжди було (і залишається) головною зброєю дипломата, і саме від мистецтва віртуозного володіння цією зброєю залежить перемога у багатьох дипломатичних битвах. Утім, за сім років гібридної війни, маніпулятивних кампаній, боротьби смислів і наративів ця істина стала очевидною як ніколи. Про створення сприятливого інформаційного поля як про невід'ємний елемент національної безпеки почали говорити і писати самі дипломати, закликаючи журналістів та експертну спільноту до професійної відповідальності, юридичної грамотності й точності формулювань.

Важливо, однак, не забувати й про **фактор перекладу** наших меседжів світові іноземними мовами. Врешті-решт, саме від його якості залежатиме і перебіг

переговорів з партнерами, і переконливість українських представників у міжнародних трибуналах, і правова кваліфікація злочинів країни-агресора, і факт (не)визнання «окупації» чи «анексії» українських територій. «Філологічна» різниця в декілька букв між «військовим» і «воєнним» конфліктом, «відкликанням» посла чи його «викликом» для консультацій, «українською кризою» чи «кризою в Україні», мандатом «миротворчої» місії чи «місії з підтримання миру» на Сході України дає безкрайне поле для дипломатичного маневру.

Ще більша відповідальність лежить на тих дипломатах і перекладачах, які працюють над текстами офіційних документів і міжнародних угод. Двічі Міністр закордонних справ і Постійний представник України при ООН (1994–1997 рр.) Анатолій Зленко згадує у своїх мемуарах «запеклі дипломатичні бої» в ООН під час обговорення проекту резолюції, яка вітала добровільну відмову України від ядерної зброї та її приєднання до ДНЯЗ як держави, що не володіє ядерною зброєю, на 50-й сесії Генеральної Асамблеї ООН 12 грудня 1995 року.

Мова йде не тільки про сумнозвісні «запевнення у безпеці» в оригінальному тексті Будапештського меморандуму, які в перекладі дивним чином перетворилися на «гарантії безпеки», але й про гарячі дискусії навколо використання артикля *a* чи *the* перед словами «ядерна зброя», адже використання означеного артикля чітко вказувало би на приналежність ядерної зброї Україні, чого російська сторона визнавати не хотіла. «Бій за кілька букв, який сторонньому спостерігачу міг би здатися абсурдним», – згадує Зленко. Але «кожне слово, кожна буква може важити безкінечно багато у міжнародно-правовому документі»².

Історія знає десятки прикладів, коли неточність перекладу (свідома чи випадкова) створювала непередбачувані міжнародно-правові наслідки і навіть альтернативну політичну реальність. У світі пост-правди та інформаційних війн вага слова стає ще більшою, а отже, дипломат не може дозволити собі розкіш залишити *інтерпретування* оригінального тексту на розсуд перекладача – покладаючися винятково на його знання технічної термінології, розуміння політично чутливих питань і тонкощів юриспруденції.

З іншого боку, професійні перекладачі підтверджують, що багатий словниковий запас без розуміння ширшого культурологічного контексту зробить з вас не більш ніж «красномовного іноземця». Відчуття ж «розмови спільною мовою» може дати лише весь комплекс фонових знань – розуміння культури, традицій, історичного досвіду, релігійних вірувань та етичних переконань, національного почуття гумору та філософського світогляду, врахування професійного бекграунду співрозмовника, вікових і гендерних факторів тощо. Саме тому процес навчання дипломата не закінчується ніколи.

¹Кудрін О. Класична журналістика тане, як снігова баба у березні. Інтерв'ю із заступником директора полковником Пеетером Талі (Естонія) та менеджером по зв'язках з громадськістю Ліндою Цурікою. 2019. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2819096-peeter-tali-zastupnik-direktora-nato-stratcom-coe.html> (дата звернення: 12.06.2021).

²Зленко А. Дипломатія і політика. Харків: Фоліо, 2003. 378 с.

Технології штучного інтелекту

Ще одним важливим фактором, який суттєво вплинув на розвиток дипломатії, стало застосування у дипломатичній практиці технологій штучного інтелекту. Поява нових алгоритмів передачі й обробки великих даних дала можливість за лічені хвилини обробляти гігабайти інформації та докорінно змінила якість аналітики. Технології роботи з **big data** створили унікальні можливості для політичного прогнозування. Комп'ютерне моделювання переговорних сценаріїв та перебігу конфліктів, можливість передбачити поведінку партнерів чи прорахувати вплив санкцій – усе це стало доступним завдяки алгоритмам штучного інтелекту.

Суттєві зміни торкнулися й інших аспектів дипломатичного життя. Кому потрібні енциклопедичні знання з історії, якщо про це можна запитати у Google? Натомість більше часу можна присвятити креативній роботі, вивчаючи, наприклад, психологічний портрет співрозмовника. Жодний штучний інтелект не витримає навантаження від перекладу застільних тостів, жартів чи акцентів і не замінить кмітливості живого перекладача. Водночас, нове програмне забезпечення легко «підтягне» необхідну специфічну термінологію з онлайн-словників, дозволяючи перекладачу зосередитися на відтворенні політичних нюансів чи культурного контексту.

Розуміючи необхідність фахової професійної підготовки дипломатів до роботи в нових реаліях XXI століття, дипломатичні академії багатьох країн почали розробляти відповідні навчальні програми та тренінги. У Держдепартаменті США, наприклад, ще декілька років тому запровадили новий курс **data literacy** – «грамотності роботи з даними». Як влучно зазначила керівниця навчальної програми, «для дипломата завжди було важливо вправно володіти словом, аби просувати національні інтереси країни. Але у світі, який все більше керується даними, ми хочемо бути певними, що наші дипломати так само добре володіють і цифрою».

Наразі йдеться про базові навички роботи з цифровими інструментами для **візуалізації контенту** чи відстеження реакції цільової аудиторії на повідомлення в соцмережах. Але вже зараз експерти серйозно говорять про те, що в перспективі використання технологій штучного інтелекту та алгоритмів роботи з **big data** відкриє нові горизонти дипломатії. Зокрема, дозволить покращити якість підготовки дипломатів до складних переговорів щодо лібералізації торговельних режимів, прораховуючи можливі наслідки; дасть можливість **спрогнозувати** політичну кризу чи **передбачити** гуманітарну катастрофу внаслідок посухи або землетрусу, щоб заздалегідь направити консульських співробітників до зони стихійного лиха. Ще нещодавно це могло виглядати як сценарії віддаленого майбутнього, але вже зараз зрозуміло, що це майбутнє вже тут – готові ми до нього чи ні.

Техно-дипломатія

Поступовий перехід від «мистецтва слова» до «мистецтва цифри» вже призвів до виникнення нового явища – техно-дипломатії. І якщо раніше цей термін звучав радше

як вигадка в дусі постмодерну, то зараз дедалі більше набуває ознак повсякденної практики. Данія і Франція призначають «цифрових послів» **для розвитку відносин з технологічними компаніями** Силіконової долини, чий бюджет перевищує ВВП більшості розвинених країн світу. Естонія підписує міжнародні угоди для зберігання резервних копій персональних даних своїх громадян в інших державах. Маленький Люксембург щорічно поповнює державну казну десятками мільйонів євро, надаючи в оренду іншим країнам свою мережеву інфраструктуру та приймаючи передові закони про розробку корисних копалин у космосі. А нещодавно і Міністерство закордонних справ України підписало з ГО «Інтернет Ініціативи» Меморандум про взаєморозуміння та співпрацю у рамках проекту «Ukrainian Bridge» задля розбудови співробітництва між IT-екосистемами Кремнієвої долини та України. Мета такої синергії – об'єднати зусилля з просування України як інноваційної цифрової країни, поглибити технологічну співпрацю між Україною та США, популяризувати можливість для бізнесу та інвестицій в Україні.

Очевидно, що в наступні роки не тільки питання «миру», а й «війни» перемістяться далеко за звичні межі сухопутних і морських державних кордонів. 2020 року Організація з питань науки і технологій НАТО оприлюднила нову доповідь щодо перспектив **застосування новітніх технологій у сфері безпеки та оборони**. На думку декількох тисяч аналітиків і військових експертів, у наступні 20 років саме алгоритми штучного інтелекту, **big data**, робототехніка, космічні, квантові, гіперзвукові та біотехнології гратимуть визначальну роль у системі колективної безпеки Альянсу. Секретар Ради нацбезпеки і оборони України також нещодавно заявив, що «наступні війни – війни кібернетичні, біологічні та протистояння в космосі». І в цьому вже майже немає сумнівів. Адже який сенс буде утримувати багатотисячні армії з мільйонними бюджетами, коли одна хакерська атака на національні сервери чи напад дронів на об'єкти критичної інфраструктури можуть завдати шкоди економіці та національній безпеці більшої ніж військові зіткнення на полі бою? Чи варто говорити щось про новітні, «**технологічні**» **війни** між двома найбільшими економіками світу – США і КНР – за доступ до даних і технологій?

Медична дипломатія

Окремої уваги заслуговують і **новітні біологічні загрози**. На тлі пандемії коронавірусу та вже хронічної інфекції по обидві сторони Атлантики дедалі гучніше лунають вимоги надати вільний доступ ученим з різних країн світу до результатів наукових досліджень і наукової інфраструктури, аби прискорити розробку вакцини та уникнути зайвих маніпуляцій. І якщо раніше поодинокі заклики науковців з руху за «відкриту науку» чи єдиний європейський дослідницький простір сприймалися не більше ніж другорядні елементи публічної дипломатії, то зараз – питання національної безпеки, які обговорюються на найвищому політичному рівні.

Інституційна неспроможність ВООЗ надати чіткі рекомендації з антикризового менеджменту в умовах

глобальної пандемії змусила національні уряди брати на себе відповідальність за вироблення стратегії для боротьби з вірусом, розробку ліків і вакцин, прогнозування і подолання наслідків панепідемії. Після декількох хвиль епідемій еболи, зіки, близькосхідного респіраторного синдрому та всіх можливих варіантів атипічних пневмоній лише зараз робляться конкретні кроки зі створення спільних платформ обміну науковими даними та результатами досліджень.

Наукова дипломатія

На цьому тлі набирають дедалі більшої популярності **наукова дипломатія і дипломатія даних**. На січневому саміті 2020 року в Давосі Президент Єврокомісії Урсула фон дер Ляєн заявила про створення відкритої «хмарної» наукової бази для зберігання міждисциплінарних даних. У квітні було запущено і загальноєвропейську платформу по боротьбі з COVID-19. За словами очільниці ЄК, на першому етапі доступ до неї отримають європейські вчені, але після розробки чітких правил її використання досягненнями європейської науки зможуть скористатися і міжнародні партнери. Залишається побачити, які саме критерії застосовуватимуться до «партнерів ЄС» у боротьбі проти коронавірусної інфекції та розповсюдження чутливих наукових даних.

Усе це вимагає дедалі тіснішої співпраці між дипломатами і науковцями. Як показує досвід найбільш розвинених країн світу, саме інвестиції до наукового потенціалу і новітні технології дозволяють не тільки забезпечити достойний рівень життя всередині країни, а й значно посилити позиції держави на міжнародній арені. В XXI столітті розвиток науки і технологій перетворюється на обов'язкову умову виживання – людини, нації, країни. Особисте здоров'я, стійкість суспільства до зовнішніх впливів і конкурентоспроможність держави в системі міжнародних відносин рівною мірою залежать від успішного переходу на новий етап технологічного розвитку. Очевидно, що всі ці питання

залишаться на порядку денному ще тривалий час і вимагатимуть від дипломатів чималого розширення термінологічного словникового запасу та специфічних наукових знань. Водночас швидкий технологічний розвиток, прискорення інформаційних потоків, урізноманітнення кола недержавних акторів у міжнародних відносинах та виникнення нових глобальних викликів робить новітні технології вже не розкішшю, а обов'язковим інструментом у дипломатичній роботі.

Світ не стоїть на місці – і будь-які зміни вимагають постійного оновлення знань і вдосконалення навичок. Вільне володіння іноземними мовами та філігранна точність у формулюванні офіційних заяв, особливості дипломатичного перекладу, а також ведення переговорів онлайн і офлайн, дипломатія публічна – для тих, хто має бути «в кадрі». І не менш важлива непублічна її складова – для розуміння того, що має залишитися «поза кадром». Процес навчання дипломата, більше ніж колись, вимагає постійного продовження, а професійна кваліфікація – регулярного оновлення.

Швидкий розвиток штучного інтелекту, новітні інформаційно-комунікаційні технології, діджиталізація всіх сфер життя і цифрова політика, дипломатія наукова та медична – усі ці напрями вимагають постійної уваги і постійного професійного розвитку. Не менш важливим є й розвиток особистісний. Стійкість до нових викликів – і швидка адаптація до нових умов, принципів у відстоюванні національних інтересів – і гнучкість у прийнятті рішень, збереження інституційної пам'яті – і креативність у кризовому менеджменті чи пошуках інноваційних форматів співпраці... Як казала героїня Льюїса Керрола, яка першою потрапила до світу віртуальної реальності ще 1865 року, «потрібно бігти з усіх ніг, щоб тільки залишатися на місці, а щоб кудись потрапити, треба бігти хоча б удвічі швидше».

У дипломатичній реальності 2.0, яка вже навколо нас, щоб кудись потрапити, знадобиться рухатися квантовими стрибками.